

Rasmus Brun Pedersen

Revanchisme og revisionisme i dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik?

Artiklen påpeger eksistensen af en ny tendens i den danske udenrigspolitiske debat: nemlig udenrigspolitisk revanchisme og revisionisme. De borgerlige regerings kobling af oppositionens modstand mod Irak-krigen med besættelsestiden og perioden under den kolde krig markerede indtoget af et politisk historiebrug, hvor "fortidens synder" blev brugt som et nutidigt disciplineringsredskab. Udenrigspolitikken blev derved inddraget i den generelle værdi- og kulturkamp og kom til at indeholde særlige revisionistiske og revanchistiske elementer, som hidtil havde været ukendte i den ellers konsensusbaserede udenrigspolitiske tradition. Debatten fik et særligt uforsonligt træk over sig, da den inddrog partiernes værdigrundlag som legitimering for krigsdeltagelsen. Dette har senest ledt til, at venstrefløjen efter regeringsskiftet i 2011 har lanceret sin egen variant af revanchisme gennem nedsættelsen af en Irak- og Afghanistan-kommission.

Introduktion: fra aktivisme og værdipolitik til revanchisme

Irak-krigen fortsætter med at kaste lange skygger i den danske udenrigspolitiske debat. Krigen markerede kulminationen på en periode, hvor Danmark i stigende grad har vist vilje til at anvende militær magt i sin udenrigs- og sikkerhedspolitik (Rasmussen, 2005). Med beslutningen om deltagelsen i Irak-krigen så vi ligeledes, at de sikkerhedspolitiske ræsonnementer gled i baggrunden i den nationale debat mellem krigsmodstandere og -tilhængere og fik en særlig distinkt indenrigspolitisk karakter grundet de borgerlige partiers forsøg på at koble den socialdemokratiske og radikale krigsmodstand med partiernes ageren under den kolde krig og med samarbejdspolitikken under den tyske besættelse. De borgerlige partiers begrundelse og legitimering af krigsdeltagelsen blev søgt indlejret i, hvad partierne lancerede som et langsigtet opgør med den dominerende socialdemokratiske og radikale diskurs i den udenrigspolitiske tradition og i den generelle samfundsudvikling, hvor fortiden oprådte som et nutidigt disciplineringsinstrument rettet imod de daværende oppositionspartier. Vi har således gennem 2000-tallet været vidne til en stigende grad af politisering af udenrigspolitikken i den indenrigspolitiske debat, som har fået et særligt uforsonligt skær over sig. Det skyldes, at debatten om aktivismen (Holm, 2002; Pedersen, 2012) har været inddraget som en særskilt komponent i den værdi- og kulturkamp, som den borgerlige regering iværksatte fra 2001-2011. Inddragelsen af udenrigspolitikken i en indenrigspolitisk genereret vær-

dikamp mellem de politiske fløje var hidtil uset i nyere dansk udenrigspolitisk historie.¹ Den nutidige udenrigspolitik blev således en arena, hvor en del af fortidens politiske kampe og uenigheder kunne udkæmpes med et værdipolitisk udgangspunkt. Omdrejningspunktet var således en revisionisme af historiefortællingen om den kolde krig, hvor sigtet var at omskrive historien på et nutidigt grundlag. Hertil kommer et revanchistisk element, hvor de borgerlige partier søgte et opgør med Socialdemokraternes ageren under fodnoteperioden ved at stille partiet til regnskab for, hvad de betragtede som ”fortidens synder”. På trods af genskabelsen af den officielle brede konsensus på det udenrigspolitiske område kaster de borgerlige regeringers politiske historiebrug og koblingen mellem krigsmodstanden og den initierede værdikamp stadig skygger. Argumentet her er, at denne uforsonlighed i den udenrigspolitiske debat fra 2001-2011 har skabt en modreaktion hos venstrefløjen, hvor man har haft et dybtfølt behov for et opgør med Fogh-regeringernes politiske historiebrug. Dette er blandt andet kommet til udtryk igennem nedsættelsen af en Irak- og Afghanistan-kommission. Kommissionen skal belyse den politiske beslutningsproces, som ledte op til deltagelsen i Irak-krigen, ligesom den skal undersøge centrale dele af krigsførelsen i Irak og Afghanistan. På trods af kommissionens juridiske karakter rummer dens kommissorium også et klart politisk sigte. Her synes hensigten at være at fælde en politisk dom over beslutningsgrundlaget bag Irak-krigen og den efterfølgende krigsdeltagelse. Derved indgår der en række revanchistiske elementer i den nuværende regerings behandling af Irak-krigen, hvor hensigten er at stille den tidligere regering og dens centrale politiske skikkelser til politisk regnskab for både krigsbeslutningen og dele af krigsførelsen.

Analysen her peger således på en ny tendens i den udenrigspolitiske debat, hvor den værdipolitiske kamp mellem partierne er blevet mere fremtrædende, hvor vi har set indtoget af et revisionistisk og revanchistisk element i den generelle udenrigs- og sikkerhedspolitik. Artiklen fokuserer på formuleringen af de borgerlige partiers værdikampspolitiske projekt og inddragelsen af udenrigspolitikken i denne sammenhæng, ligesom der sættes fokus på en række revanchistiske forhold i den nye socialdemokratisk ledede regerings udenrigspolitiske program.

Revisionisme og revanchisme: historien som politisk kampplads

Petersen (2009) har peget på, at den kolde krig har fået et forlænget liv i udenrigspolitikken grundet iværksættelsen af den foregående borgerlige regerings såkaldte kulturkamp om holdninger og værdier i indenrigspolitikken. Den daværende regerings gentolkning af den udenrigspolitiske historie har således

været spundet ind i denne kulturkamp og derved i den partipolitiske konkurrence mellem højre- og venstrefløjen. At udenrigspolitikken har været udsat for indenrigspolitisk politisering er imidlertid ikke noget nyt. Udviklingen gennem 1980'erne med de alternative flertal og fodnotepolitikken viste, at udenrigspolitikken, når muligheden bød sig, også rummede et væsentligt konfliktpotentiale mellem regering og opposition. Mens konfliktlinjerne under fodnoteperioden fra 1982-1988 nok bundede i uenigheder om den overordnede strategiske linje for sikkerhedspolitikken, mindede konflikten dog om det almindelige parlamentariske spil mellem regering og opposition, hvor flertalskonstellationsmulighederne blev brugt aktivt til at bringe den borgerlige regering i mindretal – samtidig med at oppositionen gennemtvang sin politik på det sikkerheds- og markedspolitiske område (Pedersen, 2009).

Politiseringen af udenrigspolitikken associeres i analyser af udenrigspolitikken oftest med venstrefløjen (Doeser, 2011). I perioden fra 2001-2011 var den imidlertid særligt båret frem af de borgerlige partier, især af ledende politikere fra partiet Venstre (Petersen, 2009; Farbøl, 2011). Et udslag heraf kan findes i den politiske støtte til et netværk af forskere og debattører, der har argumenteret for en bestemt historieskrivning, som kan betegnes som borgerlig ”højre-revisionisme” (Petersen, 2009: 154).² Petersen (2009) har sondret mellem henholdsvis en venstre- og en højrerevisionisme, hvor sidstnævnte på et borgerligt, liberalt værdigrundlag forholder sig kritisk, dvs. revisionistisk, til den herskende tolkning af fortiden. Revisionismen som politisk tendens har imidlertid over det sidste stykke tid fået en særlig ideologisk karakter, da den revisionistiske historieskrivning i en vis forstand er blevet indlejret i den almindelige politiske og parlamentariske kamp mellem regering og opposition. Højrerevisionismen rummer her en påstand om, at genfortolkningen af historien kan baseres på et (objektivt) empirisk grundlag, som kan udfoldes, hvis samfundsforskere ellers blot fik arkivadgang og lov at gå ”til bunds” i kildematerialet. Dette skulle således muliggøre en (om)skrivning af historien, sådan som den ”virkelig” var og udfoldede sig. Dette ledte ifølge Petersen til iværksættelsen af et egentligt højrerevisionistisk forskningsprogram, som gennem privilegeret arkivadgang har skullet levere empiriske analyser, som har skullet give os et svar på, hvordan fortiden reelt udfoldede sig, og hvad venstrefløjen sagde og gjorde under den kolde krig. Dette kom blandt andet til udtryk gennem oprettelsen af det såkaldte koldkrigsforskningscenter på SDU og gennem den meget debatterede DIIS-udredning om den kolde krig (DIIS, 2005). Ambitionen var at placere fortiden i et nutidigt politisk spil mellem regering og opposition, hvor de borgerlige partier søgte at få ret for ”historiens domstol”. En funktion som særligt blev synlig i forbindelse med krigsbeslutningen i 2003, hvor den nutidige so-

cialdemokratiske og radikale modstand mod beslutningen blev kædet sammen med partiernes rolle under den kolde krig. Særligt kontroversielt blev den danske besættelsestid og samarbejdspolitikken inddraget i den borgerlige regerings kritik af oppositionens krigsmodstand, hvorved der skete en sammenblanding af fortid, nutid og fremtid for dansk udenrigspolitik. Denne sammenblanding kan også beskrives som et politisk historiebrug defineret som udsagn og handlinger, der sigter på at bevare eller ændre historiske forestillinger med henblik på at fremme politiske målsætninger eller handlinger i nutid og fremtid (Kayser Nielsen, 2010: 145f; Farbøl, 2011: 75).

Denne nutidige politiske historiebrug peger på et aspekt af revisionismen, som ligger ud over det rent historiefaglige. Dette skyldes, at den rummer et særligt (politisk) revanchistisk element, hvor en ”klarlægning” af, hvad der virkeligt skete historisk, kan anvendes til at legitimere og begrunde nutidige politiske beslutninger og til at straffe politiske modstandere for fortidens synder – udmålt på nutidens præmisser. Revanchismen indeholder et ideologisk strategisk sigte, hvor en revision af historien og de politiske begivenheder muliggør politisk normative udsagn og præskriptive forestillinger om, hvordan samfundet skal se ud, og hvordan historien bør tolkes. Derved tjener den en legitimerende funktion for nutidens politik, hvor fortiden bruges til at disciplinere de politiske modstandere (Farbøl, 2011, 2012). Revanchismen afspejler således et handlingsorienteret aspekt af revisionismebegrebet, hvor hensigten gennem en historisk revision er at generere støtte til en given nutidig politisk dagsorden og på den anden side ændre samfundsmæssige holdninger og værdier gennem et forsøg på at stille sin politiske modstander til ansvar for tidligere handlinger og holdninger. På trods af at revisionisme og revanchisme som analytiske begreber således knytter sig snævert til hinanden, adskiller de sig ved, at revisionisme udtrykker ønsket om en mere radikal politisk forandring eller omskrivning, mens revanchisme indebærer et element af ”straf” eller ”stille sin modstander til politisk regnskab”.

VK-regeringens udenrigspolitiske orientering og ikke mindst dens anvendelse af ”politisk historiebrug” har ikke kun udviklet sig til en politisk kampplads, men har også tiltrukket sig en betydelig forskningsmæssig interesse fra statskundskabs- og særligt historiemiljøerne. Særligt historikerne har udvist en sjælden grad af interesse for deres allernærmeste samtid, hvor man har rettet fokus på Fogh Rasmussens historiebrug og dens legitimitetsskabende funktion i udenrigspolitikken (Farbøl, 2011, 2012). Interessen synes særligt at ligge i en påpegning af, at det analytisk ikke kun et spørgsmål om at forstå en objektiv fortid ”virkelig”, men ligeledes hvorfor og hvordan historien konstrueres og i talesættes på en bestemt måde i forhold til forstå det konkrete indhold af den

udenrigspolitiske aktivisme, som VK-regeringerne formulerede. Politologer har derimod i deres analyser særligt søgt at beskrive og forstå karakteren og omfanget af denne nyorientering af udenrigspolitikken, som har fundet sted efter 11. september 2001 (Rynning, 2003; Knudsen, 2004; Pedersen, 2012), men har hidtil været mindre interesseret i de værdipolitiske aspekter af VK-regeringernes version af aktivismen, ligesom den konstruktivistiske udenrigspolitiske litteratur har været mindre optaget af selve historiebrugen og dens legitimitets-tjenende funktion for Foghs udenrigspolitiske program.

Historikeren Farbøl (2011, 2012) har således i en analyse af Fogh Rasmussen-regeringens udenrigspolitiske program netop peget på den politiske historiebrug som en central nøgle til at forstå udformningen af den konkrete aktivistiske udenrigspolitik. Logikken er, at historien kan anvendes som et argument for eller imod en bestemt aktuel politisk dagsorden. Argumentet er, at nutidige problemstillinger således kan projiceres bagud og føjes ind i allerede etablerede politiske, kulturelle eller sociale sammenhænge med henblik på at opnå nutidig politisk eller ideologisk legitimitet. Derved søges det at tilskrive en moralsk dimension til nutidens politiske valg. Dette sker oftest gennem en konstruktion af en analogi mellem fortidige og nutidige problemstillinger, og hvor forholdet mellem nutid og fortid samt spørgsmål om *er* og *bør* blandes sammen og fremstilles uproblematisk. Derved kan fortiden bruges til at promovere og give legitimitet til en politik eller en politisk beslutning, ved at en historisk begivenhed bruges som en direkte parallel til en nutidig beslutning (Farbøl, 2012: 69-70).

Et andet aspekt af denne historiebrug er, at den kan tjene en miskrediterende funktion, fordi kritikken af fortiden kan bruges som negativt modekseksempel til den nye politik. Derved bliver historiebrugen et muligt nutidigt diceringsinstrument, hvor en aktiv revision eller genfortolkning af fortiden kan anvendes i en nutidig politisk kamp mod politiske modstandere (Petersen, 2009). Farbøl peger således på, at der i revisionismen ligger en forestilling om, at historien ikke er en given størrelse, men at den kan konstrueres gennem en aktiv (nutidig) fortolkning (2011, 2012). Dette rummer således en konstruktivistisk pointe om, at fortiden kan påvirkes og ændres. Derved kan historien blive et politisk rum, hvor der kæmpes om, hvem der skal have magten til at definere, hvad der skal erindres, og hvordan det skal erindres i fremtiden (Farbøl, 2011: 67). Derved bliver kontrollen over historien og historieskrivningen et vigtigt redskab i bestræbelserne på at påvirke og bestemme, hvordan den politiske nutid *skal* udfolde sig, og hvordan fremtiden *bør* forme sig.

Liberal revanchisme og revisionisme: kontraktpolitik og liberal kulturkamp

Det har været fremhævet, at hovedforklaringen på formuleringen af de borgerlige partiers værdikampspolitiske projekt gennem 2000-tallet kan findes i partiet Venstres indenrigspolitiske transformation fra 1980'erne og frem (Petersen, 2009; Pedersen, 2012). Indenrigspolitisk har målet siden Anders Fogh Rasmussen overtog formandskabet i Venstre i 1998 været at etablere et liberalt borgerligt hegemoni i dansk politik (Mortensen, 2008). Denne skulle basere sig på en midterposition på den fordelingspolitiske højre-venstreskala, og en konservativ position på den værdipolitiske skala (Petersen, 2009). Forudsætningen for, at dette hegemoni kunne etableres, skulle findes i en permanent ændring af befolkningens politiske holdning. Dette skulle etableres gennem formuleringen af en såkaldt kontraktpolitik, der på kort og mellemlangt sigte skulle gøre Venstre regeringsduelig. Dette skulle kobles til en mere langsigtet strategi, som skulle komme til udtryk gennem lanceringen af en borgerlig-liberal ”kulturkamp”, der gradvist skulle ændre befolkningens holdning i en liberal retning (Kurrild-Klitgaard, 2011).³

Ræsonnementet bag kontraktpolitikken som politisk instrument bundede i en række interne analyser i partiet Venstres af dets valgnederlag i 1994 og 1998. Konklusionerne fra disse nederlag var, at vælgerne tilsyneladende frygtede, hvad de borgerlig-liberale partier kunne finde på af liberale reformer af vel-færdssamfundet efter et valg, hvis de fik det parlamentariske flertal (Mortensen, 2008). Målsætningen for Venstre skulle være at berolige midtervælgerne og gøre partiet spiseligt for et bredere udsnit af vælgerkorpset. Kontraktpolitikken var et middel til at erobre den politiske midte og til at berolige midtervælgerne og derved ekspandere partiets vælgermæssigt territorium. Målsætningen var på kort sigt at formulere en strategi, der kunne øge den vælgermæssige tilslutning samt gøre partiet samarbejdsdueligt med midterpartierne, som oprindeligt var udset til at udgøre det parlamentariske grundlag for en kommende Venstreladet regering (Kurrild-Klitgaard, 2011). Denne parlamentariske opbakning skulle efterfølgende anvendes til på sigt at muliggøre langsigtede reformer af samfundet. Specifikt skulle dette pågå gennem iværksættelsen af en liberal kulturkamp.

Det er en udbredt opfattelse, at den idemæssige baggrund for Foghs kontrakt-politik og kulturkamp kan findes i Tony Blairs transformation af New Labour, hvilket skulle være accelereret af læsningen af Philip Goulds *The Unfinished Revolution* (Gould, 1998; jf. Mortensen, 2008; Mylenberg og Steensbeck, 2009). Foghs tanker om en liberal kulturkamp går imidlertid længere tilbage og kobler sig til det, han opfatter som en ideologisk hegemonikamp

mellem en frihedsorienteret liberal ideologi og kollektivismen. Det hedder således: "Socialstatens ideologer var klar over, at hvis de skulle vinde endegyldigt, måtte de også vinde kulturkampen. Derfor iværksatte de efter verdenskrigen en kulturel klassekamp, hvor staten skulle forme folket" (Rasmussen, 1993: 17). For at imødegå dette skulle de borgerlige partier iværksætte en liberal modoffensiv:

og den kamp skal vi ikke kæmpe på økonomiske argumenter. Vi skal derimod starte og vinde en kulturkamp ... Vi kaster ikke slavesindet af os blot ved at afvikle socialstaten. Det er selve ånden i befolkningen, der skal ændres. Ja, jeg tvivler på, at vi overhovedet kan stoppe socialstatens vokseværk uden en fundamental holdningsændring i hele samfundet. Egentligt er der brug for kulturkamp ... jeg bruger ordet kulturkamp for at understrege den altomfattende karakter af den holdningsændring, der er brug for (Rasmussen, 1993: 34, 226).

De oprindelige tanker om et kulturkampspolitisk projekt var fokuseret på at fremme personlig frihed, opgøret med "slavesindet" og systemtænkning med et fokus på en grundlæggende ændring i befolkningens holdning i en mere liberal retning. Værdikampen kom dog over tid til at indeholde en række national-konservative elementer, der i sin kerne lå et stykke fra de oprindelige visioner for en liberal værdikamp. Dette hang sammen med, at Dansk Folkeparti og de konservative skulle finde deres plads inden for denne ramme. Kulturkampen tjente ideologisk en legitimerende funktion for den brede koalition og associeres oftest med elementer som en strammere indvandringspolitik og retspolitik og opgøret med smagsdommere. Venstres udpegning af den socialdemokratisk-radikale akse og de kollektivistiske ideologier, som de to partier sås som repræsentanter for, fandt derved en række uventede allierede hos de tidehverske elementer i Dansk Folkeparti (Krarup, 2006). Denne bevægelses opgør med kulturradikalismens og dens værdirelativisme kunne i en vis forstand forenes med den Foghske udlægning af behovet for en borgerlig-liberal kulturkamp, på trods af de åbenlyse modsætninger der lå i den liberalistiske og den tidehverske tænkning. Værdikampen kom således i den praktiske politik til at udgøre det ideologiske kit, der skulle binde den umage VKO-koalition sammen efter valget i 2001, hvor en række af de ellers udsete midterpartier enten røg ud af Folketinget eller mistede deres pivotale status i forhold til at fungere som et støtteparti. Dette efterlod Dansk Folkeparti i en nøglerolle. Foghs tanker om kulturkamp var, som ovennævnte citat indikerer, "altomfattende", ved at den netop inkluderede samtlige politiske og ideologiske platforme i samfundet. Historien og historieskrivningen på det udenrigspolitiske område var her en

legitim kampplads, og Fogh Rasmussen udså sig her en mulighed for en direkte konfrontation med den herskende socialdemokratisk-radikale diskurs på det dette område samt til at legitimere beslutningen om Irak-krigen.

Inddragelsen af udenrigspolitikken i kulturkampen

Kulturkampen fik på det udenrigspolitiske område et tidligt revanchistisk udtryk ved, at man fra de borgerlige partiers side fandt et behov for et opgør med, hvad man betragtede som venstrefløjens medløberi under den kolde krig. Et særligt fokuspunkt for de borgerlige liberale partier var et opgør med fodnoteperioden fra 1982-1988, hvor periodens politikere havde udtrykt behov for at revanchere periodens parlamentariske nederlag og næser (Ellemann-Jensen, 2004). Samtidig udtrykte flere liberale politikere, at det var centralt for Danmark at betone den atlantiske dimension i sin udenrigspolitik. En del af begrundelsen herfor kunne findes i et behov for at vise, at Danmark stod på den rigtige side i forhold til vores alliancepartnere (Farbøl, 2011: 79).

Et opgør om det udenrigspolitiske område trak sammen i løbet af 1990'erne, hvor en række revanchistiske udtryk fandt vej ind i den overordnede liberale værdikamp. I en avisartikel fra februar 1997 pegede Anders Fogh Rasmussen på behovet for et opgør med Socialdemokraterne under den kolde krig, og at det var

fantastisk, at de personer, der begik et intellektuelt og moralsk forræderi [under den kolde krig], faktisk helt er sluppet for at blive stillet til ansvar for deres ord og gerninger ... Forræderiet bestod i, at toneangivende kredse i det danske samfund lod, som om der ikke var forskel på ven og fjende ... i virkeligheden var det et almindeligt standpunkt på den politiske venstrefløj, i kulturkredse og blandt såkaldt intellektuelle (Rasmussen, 1997).

Han gav senere en uddybende forklaring på behovet for et opgør med venstrefløjen, hvor argumentet var, at "venstrefløjensrepræsentanterne er ganske enkelt nødt til at indse, at mange mennesker af borgerlig observans føler en betydelig grad af bitterhed over det, de oplevede under Den Kolde Krig" (Rasmussen, 1999). Fogh Rasmussen fortsatte med følgende betragtninger om behov for revanchisme for venstrefløjens ageren under den kolde krig og i forbindelse med fodnoteperioden. "Et opgør trænger sig på. Det skal være et opgør med de kræfter, der under Den Kolde Krig gik Sovjetunionens og Warszawapagtenes ærinde. Et opgør med de mennesker, der ikke var i stand til at forstå, at der nu engang er forskel mellem ven og fjende" (Rasmussen, 1999: 8). Fogh Rasmussen-regeringernes værdikampspolitiske projekt udtrykte således et bag-

udrettet perspektiv som knyttede sig til ambitionen om at gøre op med den radikale-socialdemokratiske historieforståelse og indflydelse på udenrigspolitikken, hvori småstatsidentiteten spillede en central rolle (Rasmussen, 2006). Petersen (2009) har i denne sammenhæng peget på, at målet med transformationen har været en ”udgrænsning af småstatsperioden i dansk udenrigspolitik” og en relancering af den national-liberale udenrigspolitik fra begyndelsen af 1860’erne med vægt på selvbestemmelse og udenrigspolitisk handlefrihed. Den nye aktivistiske udenrigspolitik har således en række ligheder med denne tradition som også søgte at rodfæste en udenrigspolitisk aktivisme i et demokratisk værdifundament med udgangspunkt i national selvbestemmelse (Bjørn og Due-Nielsen, 2003). Denne bagudskuende orientering fik i første omgang karakter af et opgør med venstrefløjens politik under den kolde krig, hvor distanceringen fra den socialdemokratisk-radikale udenrigspolitiske tradition gennem 1990’erne var ledsaget af en politisk-moralsk kritik af de personer, som stod som eksponenter for denne politik under den kolde krig (Petersen, 2009). Disse modstandere var typisk associeret med venstrefløjen og Socialdemokratiet og kom først efter juni 2003 til at inkludere et egentligt opgør med neutralitetspolitikken. Disse tanker slog igennem i Venstres udenrigspolitiske oplæg, som blev udarbejdet i perioden 2003-2005. Heri hedder det blandt andet, at Danmark i

flere hundrede år har konstante spændinger mellem stormagterne i Danmarks nærområde betydet, at Danmark har levet i skyggen af vores magtfulde naboer. For Danmark blev den såkaldte ’tilpasningspolitik’ direkte pinlig. Tænk blot på Danmarks uforberedthed den 9. april 1940 og den usle samarbejdspolitik med den tyske besættelsesmagt. Under den kolde krig står fodnotepolitikken som en skamstøtte over Danmarks passive og tvetydige holdning til den sovjetiske trussel.

Venstres oplæg til en ny udenrigspolitik skulle således ses som ”et opgør med den passive tilpasningspolitik og det ydmyge diplomati, som prægede Danmark i størstedelen af det 20. århundrede. Danmark skal ikke længere være en småstat i stormagternes skygge, men en ”aktiv stat”, der udnytter de internationale organisationer som platform for en aktiv og fremadrettet udenrigspolitik (Venstre 2006). Denne tendens fik desuden et revisionistisk indhold, ved at de borgerlige partier rejste forslag om en kulegravning af venstrefløjens rolle og påståede svigt under den kolde krig, ligesom man ønskede at inddrage de akademiske forskningsmiljøer i en sådan undersøgelse.⁴ Dette skulle konkret komme til udtryk gennem iværksættelsen af en grundig – autoritativ – under-

søgelse af venstrefløjens politik under den kolde krig og efterfølgende en opfølgende undersøgelse iværksat af Center for Koldkrigsstudier (jf. Petersen, 2009).

Revisionismen havde imidlertid også en distinkt nutidig reference, nemlig som en legitimering af regeringens førte udenrigspolitik og sikkerhedspolitiske overvejelser om deltagelsen i Irak-krigen i marts 2003, hvor den tilbageskuende revisionisme og revanchisme kom til udtryk som et disciplineringsmiddel over for oppositionens krigsmodstand og især Socialdemokraterne. Det hed således i en kronik den 26. marts 2003, at ”beslutningen om at deltage i den internationale koalition er et opgør med den passive tilpasningspolitik. Den er et udtryk for, at Danmark skal være parat til at forsvare væsentlige værdier ved selv at yde et militært bidrag” (Rasmussen, 2003c). Sammenkoblingen mellem opgøret med den socialdemokratiske og radikale udenrigspolitiske tradition og oppositionens modstand imod krigsdeltagelsen blev kraftigt profileret i den anden halvdel af 2003 gennem en serie af i alt fem taler af statsministeren. Formålet for regeringen var at skabe legitimitet bag den førte udenrigspolitiske kurs ved at indskrive krigsdeltagelsen som et led i kampen mellem demokratier og diktaturer og koble – og monopolisere – den aktivistiske udenrigspolitik til nutiden og den praksisform, den fik under Fogh-regeringen fra 2001 og frem (jf. desuden Rasmussen, 2006).⁵ Fodnotepolitikken og venstrefløjens påståede svigt under den kolde krig dukkede desuden hyppigt op under Folketingets forhandlinger om Irak-krigen. VKO sidestillede oppositionens modstand imod Irak-krigen med, at oppositionen aktivt tilpassede sig diktatorer, og sammenlignede den med ”nyttige idioter” og ”medløbere” under den kolde krig og besættelsen (Folketingets forhandlinger 2002-03 B118 19.3.2003). I debatten hed det blandt andet, at venstrefløjens krigsmodstand ”er nøjagtig som under den kolde krig, hvor venstrefløjen i Vesteuropa svigtede systemkritikerne i de østeuropæiske kommunistdiktaturer ... venstrefløjen tvang den daværende borgerlige regering til fodnoter i NATO” (Folketingets forhandlinger 2002-03, spm. nr. 2 2640).

Det kan være mere vanskeligt at vurdere det fremadrettede perspektiv i Foghs udenrigspolitik. Det synes dog klart, at mens der således nok var klare ideologiske og partipolitiske interesser bag dele af regeringens udenrigspolitik samt legitimeringen heraf, indeholdt visionerne for udenrigspolitikken også en mere overordnet strategisk ambition om at transformere den danske position i det internationale system gennem en alliance med USA. Disse skulle bruges som løftestang til at lancere Danmark som en mellemstat i det internationale system. Dette perspektiv for den aktive udenrigspolitik blev yderligere motiveret og begrundet i Fogh Rasmussens tale på Københavns Universitet den 23. september 2003. Talen er interessant af flere årsager, da den eksplicit sammen-

kæder det værdibaserede med det realpolitiske element og søger at monopolisere visionen om en aktivistisk udenrigspolitisk doktrin som en særlig nutidig borgerlig opfindelse (Rasmussen, 2003b).

En del af den brede enighed på det udenrigspolitiske område blev genetableret i 2006 ved forliget om den danske tilstedeværelse i Basra-regionen og de værdikampspekter i udenrigspolitikken har været kraftigt nedtonet i perioden efter Foghs afsked med dansk politik og nærmest fraværende under Løkke Rasmussen-regeringen frem til 2011. Udenrigsministeriets sidste debatoplæg under de borgerlige regeringer, *Kurs mod 2020 – Dansk udenrigspolitik i nyt farvand*, introducerede en analyse af en række nye rammevilkår og visioner for udenrigs- og sikkerhedspolitikken. Disse markerede på en række områder et brud med den revanchisme og revisionisme, som var indeholdt i Fogh Rasmussen regeringernes politik (Udenrigsministeriet, 2010).⁶ Oplægget pegede således fremad ved at reintrodere en række tanker om udførelsen af udenrigspolitikken, som havde sigte tilbage til den multilateralt orienterede udenrigs- og sikkerhedspolitik, som Danmark havde ført gennem 1990'erne, og anlagde en mere forsonlig linje over for en bred inddragelse af Folketingets partier i udformningen af udenrigspolitikken (Pedersen, 2011).

Socialdemokratisk ny-revanchisme?

Ovennævnte analyse har primært fokuseret på de borgerlige partier og særligt partiet Venstres dominerende rolle og den tidligere regerings politiske historiebrug. Dette skyldes, at denne politiske historiebrug var den mest fremtrædende og konsekvente i den politiske debat (Farbøl, 2011). Oppositionspartierne formåede gennem 2000-tallet ikke at formulere en alternativ historieforståelse, der kunne konkurrere med den borgerlige værdi- og kulturkamp. For det andet havde de borgerlige partier parlamentarisk flertal, hvorved det var muligt at sætte handling bag ordene. Modstanden har primært været bundet op på juridisk legalistiske argumenter samt mere normative begrundelser imod den snævre amerikanske alliance og imod aktivismen i dens udformning under Fogh (Pedersen, 2012).

Udenrigsminister Villy Søvndal gav imidlertid et forsigtigt forsøg i sin præsentation af regeringens udenrigspolitiske oplæg på Aarhus Universitet den 15. marts 2012, hvor han samtidig understregede behovet for at komme ud af, hvad han betegnede som "frygtens årti" under Fogh-regeringerne. Det var i de kommende år nødvendigt for venstrefløjens at arbejde for at bryde med den psykologi, som den tidligere regering havde påført det danske samfund. Han understregede, at sikkerhedspolitikken og det internationale trusselsbillede havde påvirket danskerne mentalt i retning af at blive mere indesluttede

og frygte det internationale og ”derfra var der åbenbart ikke lang vej til at miste noget af proportionssansen og forfalde til letkøbte generaliseringer om muslimer” (Søvndal, 2012a). Søvndal pegede endvidere på nødvendigheden af at indsatsen skal hvile på et fundament af retssikkerhed og menneskerettigheder. ”Den mere irrationelle og diffuse frugt – iblandet med en god portion ideologisk dogmatik førte i forskellige ender af skalaen blandt andet til ti år med på den ene side menneskerettighedskrænkelser i Irak og på Guantanamo og på den anden side fx uafledelige stramninger af dansk flygtningepolitik og terrorlovgivning” (Søvndal, 2012a). Udenrigsministerens analyse pegede på en række objektive forhold vedrørende terrortruslen men understregede, at hovedproblemet primært var af ”psykologisk” karakter, og at udenrigspolitikken i fremtiden skulle være styret af en højre grad af ”fornuft” og ”tillid”, som skulle være styret af en højere grad af eksplicitering af demokratiske værdier og fremme af disse i fx Mellemøsten og under det arabiske forår. Udenrigsministerens oplæg er interessant, ved at det værdipolitiske aspekt tydeligt træder frem og derved synes at videreføre den betoning af værdier og demokratiske idealer, som har været fremtrædende i den udenrigspolitiske retorik siden den kolde krigs afslutning.

Talen lå i forlængelse af en række af de tanker, som regeringspartierne tidligere havde drøftet. I det fælles udenrigspolitiske udspil fra Socialdemokraterne, Socialistisk Folkeparti og Det Radikale Venstre i september 2011, præsenterede partierne således en del af deres konklusion på deltagelsen i Irak-krigen. Heri hed det, at Danmark fremover ikke skulle deltage i militære interventioner i tilfælde som Irak, hvor der ifølge partierne ikke kunne konstateres en konkret trussel mod Danmark eller dets allierede. De pegede ligeledes på, at konflikten kun havde meget begrænset opbakning i FN's medlemskreds, hvilket skulle undgås i fremtiden. Udspillet er interessant ved, at det desuden anviser en række konkrete forslag til, hvordan Danmark skal bevæge sig ud af ”frygtens årti”. Dels indeholdt oplægget forslag om at nedsætte en kommission, der skulle undersøge beslutningsgrundlaget for krigsdeltagelsen i Afghanistan og Irak, ligesom den skal vurdere, hvorvidt hæren har overholdt gældende lovgivning om håndteringen af fanger. Tankerne om en krigsundersøgelse fandt vej ind i regeringsgrundlaget fra oktober 2011 (Regeringen, 2011). Dette ledte til, at Justitsministeriet barslede med sit udkast til et kommissorium den 10. april 2012 for en undersøgelseskommission. Udkastet kan tolkes som et ønske om en grundig og omfattende (juridisk) analyse af de centrale hjørneste i de borgerlige regerings udenrigspolitik i perioden 2001-2011. Justitsministeriet lægger i udkastet til kommissorium op til, at undersøgelseskommissionen for det første skal undersøge og redegøre for baggrunden for beslutningen om at

deltage i Irak-krigen. Denne del af undersøgelsen skal blandt andet omfatte en undersøgelse af og redegørelse for, på hvilket *grundlag* regeringen i foråret 2003 besluttede, at Danmark skulle deltage i krigen i Irak. Herved menes angiveligt det politiske og efterretningsmæssige grundlag den daværende regering baserede sin beslutning på i forbindelse med vedtagelsen af folketingsbeslutningen i 2003. Kommissionen skal for det andet undersøge og redegøre for, hvad de danske styrker har foretaget sig i forbindelse med tilbageholdelsen af personer under krigen i henholdsvis Irak og Afghanistan. Kommissionen skal i den forbindelse undersøge, om Danmarks folkeretlige forpligtelser er blevet overholdt. En særskilt målsætning er, at kommissionen skal undersøge, hvorvidt de oplysninger, den daværende regering videregav til Folketinget, var retvisende og fyldestgørende.⁷ Undersøgelseskommissionen skal foretage retlige vurderinger til belystning af, om der er grundlag for, at de ansvarlige politikere kan og bør drages til ansvar for beslutningen (Justitsministeriet, 2012). Det endelige kommissorium endte dog med at blive mindre omfattende end fx Enhedslisten og til dels SF havde ønsket. Der herskede således et ønske om, at undersøgelsen ligeledes kom til at inkludere CIA-flyvningerne over Grønland, hvor USA skulle have transporteret fanger. Disse aspekter blev dog droppet under regeringsforhandlingerne (Politiken, 2012; Socialdemokraterne et al., 2011; Regeringen, 2011). Udenrigsministeren besluttede imidlertid i november 2011 at iværksætte en DIIS-undersøgelse af, “om der er grundlag for de fremsatte beskyldninger om ‘aftalt spil’ mellem USA og Danmark i 2008” i forbindelse med CIA-overflyvningerne. DIIS’s konklusion var, at dette ikke var tilfældet (DIIS, 2012).

Kommissionsarbejdet synes således at rumme et vist element af revanchisme snarere end egentlig revisionisme. Her er det netop en pointe, at der er tale om en undersøgelse foretaget af juridiske eksperter i modsætning til DIIS-udredningen samt den senere oprettelse af Center for Koldkrigsforskning. Derved er kommissoriearbejdet og dets medlemmer ikke rodfæstet i et egentligt historiefagligt program, da kommissionens sammensætning udelukkende består af jurister og altså ikke historikere eller politologer. Udkastet til kommissions teksten lægger op til en juridisk vurdering af det politiske grundlag for den daværende regerings beslutning om deltagelsen i Irak-krigen, ligesom der skal foretages en vurdering af, hvorvidt de relevante beslutningstagere kan drages til ansvar. Kritikere – blandt andre formanden for dommerstandsforeningen har stillet sig skeptiske over for, at dommerstanden skal foretage en politisk vurdering; fx har man peget på, at den første del af kommissoriet er for politisk i sin formulering (Mikael Sjöberg, formand for dommerstandsforeningen, Ritzau, 2012a). I udvidet forstand rummer kommissoriet også en analyse af

den danske behandling af krigsfanger i de to koalitionskrige. Ud over de rent juridiske vurderinger heraf har Enhedslisten udtrykt ønske om at dens resultat kan være med til at ændre historien om krigen og den danske aktivisme. ”For os er det vigtigste at få belyst hele sagen, og vi er meget glade for, at der nu kommer lys over de mørke sider af den danske deltagelse i krigen i Irak” (Frank Aaen citeret i Ritzau, 2012b). Det er i skrivende stund vanskeligt at vurdere, hvordan resultaterne af kommissionens arbejde vil blive brugt politisk, men en foreløbig vurdering er, at den primært afspejler revanchistiske ambitioner om at stille den forrige regering og dens nøgleministre til ansvar.

Et andet aspekt vedrørte et forslag om ændring af de beslutningsregler, der skal gælde for udsendelsen af tropper til internationale missioner. Konkret blev det foreslået, at der fremover skulle gælde et parlamentarisk 2/3 flertal på det udenrigspolitiske område frem for det nuværende simple flertal (Socialdemokraterne et al., 2011). Logikken var, at en ændring i de beslutningsregler, der direkte regulerer beslutningstagen på det udenrigs- og sikkerhedspolitiske område, kunne medvirke til at sikre, at beslutninger på det sikkerhedspolitiske område i fremtiden vil blive truffet med et bredt parlamentarisk flertal. Konkret lyder overvejelserne på, at der skulle indføres en bestemmelse om 2/3 flertal i Folketinget, når tropper skal udsendes på internationale missioner, i stedet for den nuværende bestemmelse om almindeligt flertal. Tankerne er konkretiseret i de tre regeringspartiers udenrigspolitiske oplæg fra september 2011, hvori det hed, at ”det skal i fremtiden være et klart princip, at danske soldater kun kan udsendes i internationale militære operationer med opbakning fra mindst to tredjedele af Folketinget” (Socialdemokraterne et al., 2011: 8). Overvejelserne vedrørende 2/3 flertalsbestemmelsen er imidlertid ikke indeholdt i den nuværende regerings regeringsgrundlag fra oktober 2011, da Justitsministeriet vurderede, at forslaget grundlæggende ville bryde med den flertalsbestemmelse, som Grundloven som lovkompleks bygger på, hvorved en grundlovsrevision ville være nødvendig – men ikke realistisk at gennemføre grundet de borgerlige partiers modstand.⁸ Princippet optræder derfor kun som en politisk målsætning for den nuværende regering i dens sikkerhedspolitik. Dette blev bekræftet af SF’s formand Villy Søvndal, der på sin tale ved SF’s landsmøde den 15. april 2012 erklærede, at ”Det handler om et Danmark, som ikke går i krig på et usikkert grundlag, ridende på en neokonservativ kæphest. Fremover kræver det – med denne regering – 2/3 flertal i Folketinget, at sende danske soldater i krig. Vi skal aldrig ... gentage Anders Foghs og Georg Bushs katastrofale krigsbrøler” (Søvndal, 2012b).

Konklusion

Artiklen har søgt at pege på en ny tendens i dansk udenrigspolitik, som gradvist har vundet indpas i takt med Fogh Rasmussen-regeringernes formulering af en ny udenrigspolitisk vision for aktivismen. Indholdet i den nye vision har i høj grad bund i en række nationale politiske og ideologiske faktorer. Udenrigspolitikken har været indtænkt som et element i lanceringen af en overordnet samfundsmæssig transformation, som særligt partiet Venstre men også de øvrige borgerlige partier har været drivkraften bagved. Vi har således set indtoget af et højrevisionistisk element gennem 2000-tallet, hvor de borgerlige partier båret af et revanchistisk ønske om at konfrontere venstrefløjen, og særligt Socialdemokraternes ageren under fodnoteperioden har søgt at foretage en omskrivning af historien gennem formuleringen af et forskningsprogram, der har skullet ændre historiefortællingen om udenrigspolitikken under den kolde krig. Revanchismen er særligt kommet til udtryk under Fogh Rasmussen regeringerne gennem et politisk historisk sprogbrug, hvor fortiden har været inddraget i en nutidig politisk kontekst og søgt anvendt som et nutidigt disciplineringsinstrument over for oppositionen og til at legitimere en række centrale elementer i Fogh Rasmussen-regeringernes udenrigspolitik i forhold til at legitimere Irak-krigen gennem konstruktionen af historiske analogier. Dette var mest markant i forbindelse med Irak-krigen, men har også tjent som legitimationsfaktor for en mere snæver alliance med USA og i forhold til argumentet om at transformere den danske småstatsrolle i det internationale system.

En af grundene til at den politiske debat om Foghs aktivisme har været så forbitret har været, at den eksplicit inddrog partiernes værdigrundlag, og at den overordnede målsætning for kulturkampen – og på det udenrigspolitiske område – har været at udskrive den dominerende socialdemokratiske rolle i samfundet. Dette aspekt har affødt en massiv modstand og et behov for revanchisme over for Fogh-regeringernes udenrigspolitik. Opgøret med beslutningen om Irak-krigen fremstår for mange som et symbol på dette opgør, men i sin tale på Aarhus Universitet i marts 2012 pegede Søvnald også på behovet for et bredere opgør med de psykologiske effekter af Fogh-regeringerne. Her tænkes særligt på udlændinge- og indvandringspolitikken. Et skridt på vejen i dette opgør har været nedsættelsen af en undersøgelseskommission, der skal undersøge beslutningsgrundlaget bag Irak-krigen, og som samtidig skal undersøge en central del af krigsførelsen, nemlig håndteringen af tilbageholdne irakere. Der har ligeledes været overvejelser om at ændre principperne for beslutningsprocessen på det udenrigs- og sikkerhedspolitiske område, hvor man gennem indførelsen af et 2/3 princip ville svække den historiske stærke højrefløj på det udenrigspolitiske område. Dette er dog formelt ikke muligt at indføre

uden en grundlovsrevision. Dette har ledt frem til artiklens tese om eksistensen af en form for venstreorienteret revanchisme, hvor man gennem nedsættelsen af Irak-kommissionen har søgt juridisk at fælde en dom over Fogh-periodens aktivisme.

Noter

1. Dette referer til den overordnede sikkerhedspolitik og ikke til bistandspolitikken som oftest havde en mere distinkt ideologisk begrundelse.
2. Anvendelsen af revisionismebetegnelsen er relativt ladet i den historiske litteratur og er på en række områder "optaget" inden for koldkrigsforskningen af den retning, der fra 1960'erne på et marxistisk eller venstre-liberalt grundlag distancerede sig fra den traditionelle koldkrigsforskning.
3. Kontraktpolitikken er i sin mest enkle formulering en strategi, hvor man forud for et valg giver nogle få, håndgribelige løfter og efterfølgende gennemfører disse.
4. Se Petersen (2009) for en beskrivelse af processen der ledte op til iværksættelsen af DIIS redegørelsen og den senere oprettelse af Center for Koldkrigsforskning.
5. Glemte var i denne sammenhæng tilsyneladende den aktivistiske danske linje under de socialdemokratiske ledede regeringer i 1990'erne og den danske indsats på Balkan.
6. Der er stadig elementer i Venstre, som bekender sig til stærke værdipolitiske udsagn og ræsonnementer, især partiets udenrigsordfører Søren Pind, der i sin tid som udviklingsminister tillige markerede sig på en klar liberal profil i udviklingspolitikken.
7. Når det drejer sig om spørgsmålet om tilbageholdelse af personer, skal undersøgelseskommissionen på baggrund af den beskrevne undersøgelse og redegørelse komme med forslag til sådanne ændringer af love, administrative bestemmelser eller administrativ praksis, som undersøgelsen kan begrunde.
8. For en analyse af det juridiske setup i forbindelse med drøftelserne om 2/3-reglen se Pedersen og Christiansen, (2012).

Litteratur

- Bjørn, Claus og Carsten Due-Nielsen (2003). *Fra helstat til nationalstat. Dansk udenrigspolitik 1814-1914*, bd. 3. København: Danmarks Nationalleksikon.
- DIIS (2005). *Danmark under Den Kolde Krig. Den sikkerhedspolitiske situation 1945-1990*. 4. Bind. København: DIIS.
- DIIS (2012). *Et er jura at forstå, et andet land at føre*. København: DIIS.
- Doeser, Fredrik (2011). Domestic Politics and Foreign Policy Change in Small States: The Fall of the Danish Footnote Policy. *Cooperation and Conflict* 46 (2): 222-241.

- Elleman-Jensen, Uffe (2004). *Fodfejl – da Danmark svigtede under Den Kolde Krig*. København: Gyldendal.
- Folketingets forhandlinger*. Diverse årgange.
- Farbøl, Rosanna (2011). Irakkriegen og dens historiske legitimering. *Slagmark* 60: 73-87.
- Farbøl, Rosanna (2012). Kunsten at lægge historien til rette. Anders Fogh Rasmussen og opgøret med den danske udenrigspolitiske tradition. *Temp – tidsskrift for historie* 3: 65-89.
- Gould, Philip (1998). *The Unfinished Revolution How the Modernisers saved the Labour Party*. London: Abacus.
- Holm, Hans-Henrik (2002). Danish Foreign Policy Activism: The Rise and Decline, pp. 19-45 i Bertel Heurlin og Hans Mouritzen (red.), *Danish Foreign Policy Yearbook 2002*. København: DUPI.
- Justitsministeriet (2012). *Kommissorium for undersøgelseskommission om den danske krigsdeltagelse i Irak og Afghanistan*. København: Justitsministeriet. 11.4.
- Kayser Nielsen, Niels (2010). *Historiens forvandlinger*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Knudsen, Tonny Brems (2004). Denmark and the War against Iraq: Losing Sight of Internationalism?, pp. 49-90 i *Danish Foreign Policy Yearbook 2004*. København: DIIS.
- Krarp, Søren (2006). *Systemskiftet. I kulturkampens tegn*. København: Gyldendal.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (2011). Kontraktspolitik, kulturkamp og ideologi. *Økonomi og Politik* 84: 47-62.
- Mortensen, Hans (2008). *Tid til forandring. Venstres vej til magten*. København: Gyldendal.
- Mylenberg, Trols og Bjarne Steensbeck (2009). *Præsidenten Foghs Danmark 2001-2009*. København: Nordisk Forlag.
- Pedersen, Rasmus Brun (2009). *Danmark under traktaterne*. Aarhus: Politica
- Pedersen, Rasmus Brun (2011). Dansk Udenrigspolitisk aktivisme i nyt farvand. *Udenrigs* 1: 81-88.
- Pedersen, Rasmus Brun (2012). Fra aktiv internationalisme til international aktivisme: udvikling og tendenser i dansk udenrigspolitik 1989-2007. *Politica* 45 (1): 111-130.
- Pedersen, Rasmus Brun og Flemming Juul Christiansen (2012). Aldrig mere Irak? *Udenrigs* 67 (2): 81-86.
- Petersen, Nikolaj (2009). Kampen om Den Kolde Krig i dansk politik og forskning. *Historisk Tidsskrift* 109 (1): 154-204.
- Politiken (2012). Rapport om CIA-fly afviser dansk dobbeltspil. 27. maj.
- Rasmussen, Anders Fogh (1993). *Fra socialstat til minimalstat*. København: Samlerens forlag.

- Rasmussen, Anders Fogh (1997). *Opgør med medløberne*. *Berlingske Tidende*, 27. februar.
- Rasmussen, Anders Fogh (1999). Et opgør med fortiden trænger sig på, i Bertel Haarder (red.), *Hvem holdt de med?*. København: Peter la Cours Forlag.
- Rasmussen, Anders Fogh (2003a). *60 året for 29. august 1943*. Tale afholdt på Holmen, 29.8.
- Rasmussen, Anders Fogh (2003b). *Visioner om Danmarks aktive Europapolitik*. Tale afholdt på Københavns Universitet, 23. september.
- Rasmussen, Anders Fogh (2003c). Hvad kan det nytte? *Berlingske Tidende* 26. marts.
- Rasmussen, Fogh Anders (2006). Danmark må gøre op med småstatsmentaliteten. *Ugebrevet Mandag Morgen* 11.9.
- Rasmussen, Mikkel Vedby (2005). "What's the Use of It?" Danish Strategic Culture and the Utility of Armed Force. *Cooperation and Conflict* 40 (1): 67-89.
- Regeringen (2011). *Et Danmark der står sammen. Regeringsgrundlag oktober 2011*. www.stm.dk.
- Ritzaus Bureau (2012a). Dommere: Irak-undersøgelse er for politisk. 12. april.
- Ritzaus Bureau (2012b). EL: Nu kommer Irak-løgnen frem i lyset. 11. april.
- Rynning, Sten (2003). Denmark as a Strategic Actor? Danish Security Policy after 11 September, pp. 23-46 i *Danish Foreign Policy Yearbook 2003*. Copenhagen: DIIS.
- Socialdemokraterne (2006) *Mennesket i verden*. Socialdemokraterne.
- Socialdemokraterne, Socialistisk Folkeparti og Det Radikale Venstre (2011). *En aktiv og ansvarlig udenrigspolitik*. September 2011.
- Søvnal, Villy (2012a). Tale på Aarhus Universitet. 15. marts. www.um.dk
- Søvnal, Villy (2012b). Tale på SF's landsmøde. 13. april. www.sf.dk
- Udenrigsministeriet (2010). *Kurs mod 2020 – Dansk udenrigspolitik i nyt farvand*. København: Udenrigsministeriet.
- Venstre (2006). *Udenrigspolitisk oplæg*. www.venstre.dk.